

Internacionalni institut za socijalnu istoriju u Amsterdamu, koji je osnovan 1935. izdaje od 1936. Internacionalnu reviju za socijalnu istoriju. Do 1939. su izašle ukupno 4 knjige, a po izbujanju II svjetskog rata Revija je prestala da izlazi. Ponovo je počela da izlazi 1956. i do danas neprestano izlazi na engleskom, njemačkom i francuskom jeziku. U 1968. je izašla XIII knjiga u 3 dijela. U ovom tekstu dajemo kraći osvrt na te 3 sveske.

U svesci 1. posebno privlači pažnju članak Roberta C. Reindersa pod naslovom: *Rasizam u Ljevici: E. D. Morel i Crni strah na Rajni. (Racialism on the left: E. D. Morel and the Black horror on the Rhine)*. 6. aprila 1920. Francuska je, zbog ulaska njemačkih trupa u demilitarizovanu zonu Rura, okupirala Frankfurt, Darmstadt, Hanau i Homburg. Za vrijeme okupacije francuski vojnici su pucali u masu i ubili nekoliko ljudi. U isto vrijeme vojnici su učinili nasilja nad mladim djevojkama. Morel je objavljivao članke u *Daily Herald*u, u kojima je dosta iscrpno obavještavao javnost o tim događajima. U sastavu francuskih trupa bili su i marokanski vojnici koji su takođe činili zloupotrebe i pljačkali. Po ulasku francuskih trupa, Morel je publikovao pamflet *Strah na Rajni*, u kojem je ponovio mnoge svoje članke iz *Heralda*. Naročito su kritikovana velika nasilja marokanskih vojnika nad ženama. Više desetina otetih i unakaženih djevojaka od strane Afrikanaca nemunljivo je izazvalo senzaciju u njegovim člancima. Tom prilikom je zavladala i epidemija zarazne bolesti u Rajnskoj oblasti.

Članak *Strah na Rajni* je doživio uspjeh i štampan je u 5000 primjeraka. Objavljen je na njemačkom, francuskom, holandskom i italijanskom jeziku. Neposredna posljedica tih Morelovih akcija bila je sazivanje u Londonu (21. aprila) nacionalne konferencije žena laburistkinja. Ova konferencija je prihvatila Rezoluciju kojom se traži povlačenje francusko-afričkih trupa iz Njemačke. Šest dana kasnije Britanska sekcija ženske internacionalne lige za mir i slobodu održala je protestni miting u centralnom holu Vestminstera.

U vrijeme ovih događaja za ovu akciju se zainteresovao i Winston Čerčil, koji je bio obaviješten da su od 95.000 francuskih vojnika, stacioniranih u okupiranoj zoni, 7.500 bili iz kolonija uključujući i Senegalsku brigadu. Tu brigadu su bili smjestili u Geteovoj kući u Frankfurtu na Majni, što je nesumnjivo izazvalo revolt javnog mnjenja.

Morel i njegove pristalice uvidjeli su da je njihova kampanja protiv francuskih i afričkih trupa postala dio internacionalnog protestnog pokreta. Zbog toga je Morel bio zadovoljan što je njegov članak u *Herald*u od 10. IV bio preštampan u čitavom svijetu. Francuski socijalisti: Jean Longet, Romen Rolan i dr. od početka su podupirali Morelovu akciju protiv francuskih trupa u Rajnskoj oblasti. Osim protesta u Francuskoj, u Njemačkoj je u više formi izbijalo nezadovoljstvo protiv okupatorskih trupa. Protivljenje prisustvu francuskih trupa u Njemačkoj proširilo se u mnoge zemlje svijeta, u kojima su formirane grupe Morelovih pristalica. Tim njegovim akcijama pridružili su se protesti organizacije žena širom Evrope.

Do ljeta 1921. vodio se Morelov »krstaški« rat protiv zlodjela afričkih vojnika. Konačno, akcija ovoga laburiste imala je širi protestni odjek u svijetu i ostavila je pozitivan utisak.

Wolfgang Schieder objavljuje prilog *Savez komunista u ljeto 1850*. 3 dokumenta iz Marks—Engelsove zaostavštine) *Der Bund der Kommunisten im Sommer 1850*.

(Drei Dokumente aus dem Marx—Engels—Nachlass). Izučavanje istorije Saveza komunista 50-ih godina 19. veka nalazi se još uvijek u fazi skupljanja materijala. Tim poslom se bave Institut marxizma-lenjinizma u Moskvi i Berlinu. Nezavisno od njih, Internacionalni institut za socijalnu istoriju u Amsterdamu bavi se izdavanjem materijala koji se nalazi u njegovom posjedu. U vezi s tim autor je priložio 3 dokumenta za istoriju Saveza komunista u ljeto 1850. Priloženi dokumenti govore o političkoj taktici Saveza komunista u navedenom vremenu.

Pošto se u ovim dokumentima objavljuje korespondencija Karla von Bruhna sa Konradom Schrammom, to je autor dao njihove kraće biografske podatke. Karl von Bruhn (rođen 1803. u Herzhorau Schleswig), autor 2 dokumenta, učestvovao je u revoluciji 1848. godine. Vrlo je vjerovatno da je Marks upoznao Bruhna, koji je bio član Saveza komunista, ali nikada nije bio marksist niti, pak, komunist. Kasnije, od 1860—1866, Bruhn je izdavao novine *Sjeverna zvijezda*, koje su bile jedan od prvih Lasalovih organa Sveopšteg njemačkog udruženja.

Konrad Schramm (1822—1858) je bio član Centralnog nadleštva rukovodstva Saveza komunista. 1850. fungirao je kao nominalni izdavač *Novih rajnskih novina*. Objavljena dokumenta su: Karl von Bruhn (Altona 2. IV 1850) — Konradu Schrammu, London, 2. Karl von Bruhn (Altona 2. V 1850) — Konradu Schrammu, London, i 3. Rukovodstvo okruga u Kölnu 18. VII 1850 — Centralnom rukovodstvu Saveza komunista — London.

D. J. Rowe piše članak *Strajkovi Tynesidskih brodaraca 1809. i 1819.* (The Strikes of the Tyneside coolmen in 1809 and 1819). Poslije kraćeg pregleda aktivnosti brodaraca u 19. vijeku, autor se pregledno osvrnuo na njihove akcije početkom 19. vijeka. Izvođenje štrajkova 1809. i 1819. obrađeno je detaljno u svim fazama razvitka.

U svesci 2. značajan je prilog M. S. Venkataramankina i B. K. Schrivastave *Predsjednik i Mahatma: Američki odgovor na Gandijev štrajk gladu februara i marta 1943* (The President and the Mahatma: America's Response to Gandhi's fast February—March 1943). Početkom februara 1943. Mohandas Gandi je iz Bombajskog zatvora obavijestio generalnog guvernora Indije lorda Linlithgowa da je odlučio do 21 dan štrajkuje gladu. Gandi je uhapšen poslije zasjedanja Sveindijskog kongresnog komiteta, koji je prihvatio rezoluciju o prestanku britanske vladavine u Indiji. Tom prilikom je zatvoreno oko 1000 Gandijevih pristalica.

U ovom članku je, pored ostalog, prikazano reagovanje Ruzveltove administracije na Gandijev štrajk gladu. U vrijeme II svjetskog rata vojni krugovi u SAD su bili zainteresovani za Južnu Aziju. Zbog toga je predsjednik Ruzvelt naimenovao svog ličnog predstavnika u Indiji Luisa A. Johnsona, koji je po nalogu predsjednika provodio politiku SAD u Indiji. Međutim, zbog složene situacije predsjednik Ruzvelt je u zimu 1942. poslao u Nju Delhi američkog diplomatu Williama Phillipsa, svog prijatelja, kao ličnog predstavnika. Oba predsjednikova izaslanika su se zainteresovala za slučaj Gandijevog gladovanja u vrijeme složene međunarodne situacije.

Gandijevo pismo od 9. VIII 1942. guverneru Indije bilo je urgentnog karaktera. Gandi u pismu izražava nadu da će doći do mira za sve Indijce. Iz tog pisma vidi se Gandijeva želja da Indija živi u miru.

Kad je Gandi započeo gladovanje, vlasti su se uznemirile da njegova glad ne izazove smrt. Zbog toga se i Indijska vlada bila zainteresovala za tu situaciju. Glas da je Mahatma započeo gladovati brzo se raširila po Indiji. Za to je saznao predsjednik SAD i poduzeo akciju da mu spase život. U tom smislu je diplomatskim putem vođena akcija iz Vašingtona. Pored toga, i predsjednik Indijske lige za Ameriku Singl apelovao je na Ruzvelta »da upotrijebi svoj veliki uticaj na predsjednika Engleske vlade Čerčila da se Gandiju poštedi život«. Veliku ulogu je odigrala i štampa u SAD. Ruzvelt je posredstvom svoga ambasadora u Nju Delhiju intervenisao upozoravajući da Gandi ne smije umrijeti u zatvoru. Isto tako i istaknute ličnosti političkog i društvenog života Indije sastale su se u Nju Delhiju da sa svoje strane nešto učine za spas Gandija.

Mahatma Gandi je ostao u životu. Milioni njegovih sljedbenika u Indiji pozdravili su spasavanje svog velikog vođe. A tako isto i američke novine *New York Herald Tribune*, *New York Teims* itd.

Kenneth R. Calkins objavljuje članak *Izbor Huga Haasa za predsjednika Socijalističke partije Njemačke i kriza Njemačke socijalne demokratije prije (I) svjetskog rata* (The Election of Hugo Haase to the Co-Chairmanship of SPD nad the Crisis of Pre-War German Social Democracy). Izbor Huga Haasa za predsjednika Njemačke socijaldemokratije 1911. bio je značajan za budućnost te Partije. Haas je naslijedio

Paula Singera, koji je umro 31. I 1911. Haas potiče iz jevrejske porodice srednje klase.

Za odnose u SP Njemačke značajna je korespondencija Kautskog sa Haasom i uticaj Kautskog na njega. Na osnovu grade iz Arhiva socijalne istorije u Amsterdamu autor donosi podatke o načinu izbora Haasa za predsjednika. Bilo je i protukandidata, ali je Haas od 393 glasa dobio 283, a njegov suparnik Ebert 102.

Anthony S. Wohl je autor rada *Oštar protest izgnanih iz Londona*, (The Bitter Cry of Outcast London). U jesen 1883. pojavio se u londonskim knjižarama mali anonimni pamflet provokativnog naslova *Oštar protest izgnanih iz Londona*. U njemu se tretira životna situacija radničke klase Londona krajem 19. veka. To je, u stvari, bila reportaža o socijalnim problemima radničke klase sa napomenama kako ih treba riješiti. Svi životni i komunalni problemi radnika bili su tu obuhvaćeni. Pamflet je imao 25 strana s podnaslovom *Istraživanje o položaju bijedne sirotinje*, koji je publikovan sredinom oktobra 1883. godine. Autor ističe da je pamflet nesumnjivo pisao Andrew Mearns, sekretar Londonske kongresne unije i jedno vrijeme skupštinski ministar u Čezliju.

Sveska 3.

Herman D. Bloch objavljuje članak *Borba afro-američkih stanovnika Njujorka za politička prava i dobijanje političkog priznanja 1865—1900* (The New York Afro-American's Struggle for Political Rights and the emergence of Political Recognition 1865—1900). Od 1777. Afro-Amerikanci u Njujorku su se borili za svoja građanska prava i tražili ravnopravnost s ostalim stanovnicima. Bila je stalno prisutna borba Crnaca za uživanje istih prava koja imaju i bijelci. U toj borbi, pored ostalog, istaknut je zahtjev za biračko pravo glasa. U ovom članku opisuju se sve forme borbe (političke i predstavničke) u raznim tijelima u municipijama kojima su se Crnci koristili za ostvarenje svojih prava. Na kraju svoje borbe Afro-Amerikanci su u periodu 1870—1900. dobili slobodu, pravo na obrazovanje kao i svoju političku organizaciju. Međutim, oni su napredovali u ostvarenju svojih političkih prava; postali su snažniji s jačom organizacijom i sopstvenom štampom.

John Salt piše o *Lokalnim manifestacijama Urquhartitova pokreta* (Local manifestations of the Urquhartite movement). David Urquhart (1805—1877) je jendo vrijeme bio službenik u Britanskoj ambasadi u Carigradu, a poslije se posvetio politici. Početkom 1837. Urquhartit je pokušao pridobiti srednje društvene slojeve u Engleskim gradovima. Najviše uspjela u tome imao je u Glazgovu, Lidsu, Hulu i Bermingenu. Uz njihovu pomoć postao je poslanik u parlamentu (1847—1852) i kao takav stekao pristalice među radnicima. Njegov pokret imao je manje grupe pristalica u industrijskim gradovima, gdje je nastojao zasnovati uporište u radničkoj klasi. Lokalne akcije toga pokreta uglavnom su registrovane u ovome članku.

Norman McCORD—David E. Brewster piše o radničkim nemirima 90-tih godina 18. v. u sjeveroistočnoj Engleskoj (Some labour troubles of the 1790's in north east England). Riječ je o nezadovoljstvu sa niskim nadnicama brodogradilišnih radnika u sjeveroistočnoj Engleskoj. Posljedica tog nezadovoljstva bili su i štrajkovi.

Rolf Engelsing objavljuje prilog *Lektira sluškinja u 18. i 19. vijeku u Njemačkoj* (Dienstbotenlektüre im 18. und 19. Jahrhundert in Deutschland). U ovom članku tretiraju se socijalni problemi te društvene profesije u Njemačkoj. Autor registruje uticaje služavki na djecu u porodicama u kojima su živjele. Posebno je dat pregled duhovne literature za služavke iz koje su one mogle da stiču obrazovanje.

Pored rasprava, edicija sadrži dvije stalne rubrike: dokumenti i bibliografija. U prvoj svesci Senn prilaže arhivistički zanimljiv prilog *Ruski emigrantski fondovi u Srajcarskoj 1916. i jedan Okhranin izvještaj*. U drugoj svesci Rossum objelodanjuje *Proklamaciju Mahnovog pokreta iz 1920 u Rusiji* (Mahnovščina). U trećoj svesci Buse objavljuje *Ebert i izbijanje I svjetskog rata* u kome tekst mjesec dana iz Ebertova dnevnika predstavlja zanimljiv isječak.

Na kraju svake sveske prilaže se odabrana najnovija bibliografija s područja socijalne istorije iz raznih zemalja i kontinenata. U toj bibliografiji mogu se naći i knjige koje se odnose na Jugoslaviju, a izdate su u zapadnoevropskim zemljama. Svaka od bibliografskih jedinica popraćena je kratkim sadržajem knjige.

Uroš NEDIMOVIĆ